

Національний університет «Одеська юридична академія»

Робоча група з питань розвитку кримінального права
Комісії по правовій реформі при Президентові України

Робоча група з питань кримінального та кримінального процесуального права
Науково-консультативної ради при Голові Верховної ради України

Південний регіональний центр Національної академії правових наук України
Кафедра кримінального права НУ «ОЮА»

Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»

Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,

*присвяченої 25-річчю утворення
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

**м. Одеса
9 грудня 2022 р.**

«Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є.Л. Стрельцов, В.П. Кедик. Відп. редактор Є.Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. – 214 с.

У збірнику представлені тези доповідей та повідомлень, які були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану», присвяченій 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія», яка відбулась 9 грудня 2022 року на базі Південного регіонального центру Національної академії правових наук України та кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Збірник розрахований на науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, магістрантів та студентів, практичних працівників, всіх, кого цікавлять сучасні проблеми кримінального права.

Відповідальний за випуск:
д.ю.н., професор Є.Л. Стрельцов

Тези друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори.

<i>Сотула О.С.</i> ПРОБАЦІЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ УМОВНО-ДОСТРОКОВО ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ.....	49
<i>Туляков В.О.</i> УКРАЇНСЬКЕ МАЙБУТНЄ ПІДНЕСЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ВІД АПРОКСИМАЦІЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ САНКЦІЙ.....	52
<i>Горбачова І.М.</i> КАРАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА.....	58
<i>Гуртовенко О.Л.</i> УМОВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ.....	61
<i>Кедик В.П.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ (ОСНОВНИХ) ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	68
<i>Колодін Д.О.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ВИБОРЧОГО ПРАВА.....	71
<i>Коломієць Ю.Ю.</i> ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	74
<i>Kuzmin E.E.</i> CHANGING CRIMINAL LEGISLATION DURING A STATE OF EMERGENCY.....	77
<i>Мирошниченко Н.А.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ.....	80
<i>Ободовський О.В.</i> ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ТРИВАЮЧИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ОЗНАКОЮ ЇХ ВЧИНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.. ..	82
<i>Павлова Т.О.</i> РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ.....	85
<i>Політова А.С.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕПРОДУКТИВНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	88
<i>Степаненко О.В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	92
<i>Timofieieva L.</i> EUROPEAN VALUES AND PRINCIPLES IN THE CRIMINAL LAW POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR.....	94

Коломієць Ю.Ю.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Надзвичайні події природного, соціального, економічного та політичного характеру, які у ХХІ столітті набули більшої розповсюдженості ніж звичайно, свідчать про те, що людство знаходиться на межі переходу від одного стану до іншого. У перехідний період завжди виникає велика кількість проблем, суперечностей, конфліктів, обумовлених особливим психофізичним станом людей, який необхідно враховувати під час створення правового механізму регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з надзвичайним станом.

Після Другої світової війни – геноциду, концтаборів, апартеїду, колоніалізму, диктаторства та інших жахливих подій, майже усі держави світу почали активно співпрацювати у напрямку правового забезпечення основних прав людини і основоположних свобод. Але в умовах надзвичайного стану з метою відвернення більш небезпечних наслідків держава, а іноді і міжнародні організації вимушені встановлювати певні обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Такі обмеження мають тимчасовий характер і не застосовуються в умовах нормального функціонування суспільства.

Як правило, суспільні відносини в умовах надзвичайного стану регулюються Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану», в якому надається визначення надзвичайного стану та перераховані повноваження органів влади та місцевого самоврядування. Але для забезпечення безпеки та спокою у суспільстві цього закону недостатньо. Саме через це кожного разу, коли починають відбуватися надзвичайні події держава вносить велику кількість змін та доповнень до КК України. При цьому, потрібно враховувати, що закон прийнятий поспіхом містить багато помилок і не вписується в загальну правову систему, через що діє вибірково або не діє взагалі.

У будь-якій критичній ситуації держава має зберігати спокій та демонструвати те, що вона контролює ситуацію, інакше надзвичайні події можуть призвести до повалення конституційного ладу та захоплення державної влади опозиційною елітою, яка неодмінно скористається ситуацією, що склалася, на свою користь. Над законодавством, розрахованим на дію в умовах надзвичайного стану, працювати слід заздалегідь. Не тоді коли надзвичайні події відбулися, а тоді коли є можливість раціонально та виважено визначити правила поведінки, які б дозволили попередити або мінімізувати негативні наслідки, пов'язані із надзвичайними подіями, а також встановити відповідальність за порушення цих правил.

Закон розрахований на дію в умовах надзвичайного стану має бути відокремленим від закону, що діє в умовах нормального функціонування суспільства, адже він має іншу мету та завдання, а його норми містять правила поведінки, які є доцільними лише в певний час та за певних обставин. На підставі цього можна висунути гіпотезу про необхідність доповнення КК України Додатком під назвою «Закон про кримінальну відповідальність в умовах надзвичайного стану». Метою цього закону є мінімізація суспільно небезпечних діянь та суспільно небезпечних наслідків надзвичайних подій для людини, суспільства, держави, людства. Завданням – є попередження небезпечних наслідків, усунення збитків та шкоди, заподіяних надзвичайними подіями, та (або) відновлення нормального функціонування суспільства. Закон про кримінальну відповідальність в умовах надзвичайного стану, як і КК України, має складатися із Загальної та Особливої частин.

Загальна частина цього Закону могла б містити наступні розділи: Розділ I «Загальні положення»; Розділ II «Дія закону про кримінальну відповідальність в умовах

надзвичайного стану»; Розділ III «Види та стадії кримінальних правопорушень, вчинених в умовах надзвичайного стану»; Розділ IV «Суб'єкти кримінального правопорушення, вчиненого в умовах надзвичайного стану»; Розділ V «Суб'єктивне ставлення до діяння, вчиненого в умовах надзвичайного стану»; Розділ VI «Особливості співучасті у кримінальних правопорушеннях, вчинених в умовах надзвичайного стану»; Розділ VII «Злочинний промисел, як форма множинності кримінальних правопорушень, вчинених в умовах надзвичайного стану»; Розділ VIII «Особливості встановлення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння в умовах надзвичайного стану»; Розділ IX «Звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення кримінальних правопорушень в умовах надзвичайного стану»; Розділ X «Види покарань, що призначаються лише за вчинення кримінальних правопорушень в умовах надзвичайного стану»; Розділ XI «Особливості призначення покарання за кримінальні правопорушення вчинені в умовах надзвичайного стану»; Розділ XII «Особливості звільнення від покарання та його відбування у разі вчинення кримінальних правопорушень в умовах надзвичайного стану»; Розділ XIII «Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в умовах надзвичайного стану»; Розділ XIV «Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до політичних партій та громадських організацій, які своїми діями поставили під загрозу національну безпеку України».

Особливу частину цього Закону доцільно було б поділити на два розділи. В першому розділі передбачити кримінальну відповідальність за проступки, що вчиняються тільки в умовах надзвичайного стану. В другому розділі – кримінальну відповідальність за злочини, що вчиняються тільки в умовах надзвичайного стану. Другий розділ Особливої частини Додатку до КК України доцільно поділити на наступні глави: Глава 1. «Злочини проти основ національної безпеки України»; Глава 2. «Злочини проти життя та здоров'я особи»; Глава 3. «Злочини проти волі, честі та гідності особи»; Глава 4. «Злочини проти власності»; Глава 5. «Злочини у сфері господарської діяльності»; Глава 6. «Злочини проти довкілля»; Глава 7. «Злочини проти громадської безпеки»; Глава 8. «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту»; Глава 9. «Злочини проти громадського порядку»; Глава 10. «Злочини проти здоров'я населення»; Глава 11. «Злочини проти інформаційної безпеки держави, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»; Глава 12. «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та журналістів»; Глава 13. «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»; Глава 14. «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»; Глава 15. «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)».

Додаток, розрахований на застосування в умовах надзвичайного стану, не повинен виключати застосування КК України в тих же умовах. Загально-правові, міжгалузеві та галузеві принципи кримінального права мають застосовуватися без будь-яких виключень, основні інститути кримінального права, мають зберегти свою правову природу та зміст, але в умовах надзвичайного стану будуть застосовуватися з урахуванням положень, передбачених у Додатку. Що стосується Особливої частини КК України, то вона має застосовуватися в тих випадках, коли вчинені кримінальні правопорушення не пов'язані із надзвичайним станом. Звісно, такий стан знижує терпимість людей один до одного та опосередковано може стати причиною вчинення багатьох кримінальних правопорушень передбачених в КК України, але на кваліфікацію він не впливає, лише на призначення покарання.

В тих же випадках, коли надзвичайний стан суттєво підвищує ступень суспільної небезпеки діяння або впливає на зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, відповідальність за вчинене доцільно передбачити в Додатку до КК України. Можливо за вчинення таких діянь потрібно призначати нові види

покарання, які є ефективними лише в умовах надзвичайного стану.(наприклад, відновлювальні роботи, позбавлення права проживати в Україні, позбавлення права займати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, позбавлення права бути обраним Президентом України, народним депутатом, депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів).

Заслужує на увагу, передбачати в Додатку до КК України додаткові обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння (наприклад, виконання спеціального завдання з попередження настання загроз, пов'язаних із надзвичайним станом, відновлення конституційних прав, свобод та інтересів людини та громадянина, нормалізації роботи органів державної влади та місцевого самоврядування; виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України), додаткові підстави звільнення від кримінальної відповідальності (наприклад, у зв'язку з участю особи у протидії настанню або усуненню суспільно небезпечних наслідків, пов'язаних із надзвичайним станом; у зв'язку із тим, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення в умовах надзвичайного стану перестала бути суспільно небезпечною) та від відбування покарання (наприклад, звільнення з випробуванням осіб, чия сім'я опинилася в безпорадному стані; у зв'язку з прийняттям передачу засудженого для обміну як військовополоненого).

В цілому, враховуючи особливу мету та завдання кримінального закону в умовах надзвичайного стану, потрібно переглянути усі інститути кримінального права, можливо деякі суспільно небезпечні діяння потрібно криміналізувати або, навпаки, декриміналізувати, посили або пом'якшити відповідальність. Усі перераховані нововведення потрібно робити з урахуванням власного досвіду, досвіду міжнародної спільноти та іноземних країн, адже надзвичайний стан в одній країні може створити небезпеку для усього світу.